

Makale türü: Araştırma makalesi**Article type:** Research article

Geliş tarihi 21.05.2025

Submitted date

Kabul tarihi 18.05.2026

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 25.10.2026

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Bingöl, İ. (2026). Bedene Bakış: Modern ve Postmodern Dönem ile Semavi Dinlerin Beden Perspektifleri, *Journal of History School*, 84, 4852-4882.

BEDENE BAKIŞ: MODERN VE POSTMODERN DÖNEM İLE SEMAVİ DİNLERİN BEDEN PERSPEKTİFLERİ¹

İlhan BİNGÖL²

Öz

Bu çalışma, bedenin modern ve postmodern dönemlerdeki dönüşümünü ve semavi dinlerdeki beden anlayışını karşılaştırmalı bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Bedenin yalnızca biyolojik bir varlık değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ideolojik olarak inşa edilen bir olgu olduğu kabulünden hareketle, farklı dönem ve düşünce sistemlerinde bedene yüklenen anlamlar analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; araştırma sürecinde doküman incelemesi ile kuramsal karşılaştırmalı analiz tekniklerinden yararlanılmıştır. Sosyoloji, din sosyolojisi ve kültürel çalışmalar alanlarındaki temel kuramsal yaklaşımlardan hareketle modern, geç modern, postmodern ve semavi dinî beden anlayışları; bedenin statüsü, otoritenin kaynağı, disiplinin amacı, ideal beden ve tüketimle ilişki eksenlerinde karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, modern dönemde beden, bilimsel ve rasyonel bir bakış açısıyla ele alınarak disipline edilen ve denetlenen bir nesneye dönüşmüştür. Geç modern dönemde bu denetim içselleşmiş ve beden, bireyin düşünümsel kimlik projesine dönüşmüştür. Postmodern dönemde ise beden, kimlik inşasının, bireysel ifadenin ve tüketim pratiklerinin merkezinde yer alan esnek ve yeniden üretilebilir bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Semavi dinlerde ise beden, ilahi bir emanet ve ahlaki sorumluluk alanı olarak ibadet ve ritüeller yoluyla disipline edilmektedir. Karşılaştırma, dinî ve modern yaklaşımların bedeni disipline etme bakımından benzeştiğini ancak disiplinin amacında ayrıştığını; dinî geleneklerdeki emanet ve kutsallık tasavvurlarının ise postmodern

¹ Makale yazımı yazar etki oranı: 1. yazar: %100. Bu makalede saha çalışması olmadığı için Etik Kurul Onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

² Dr. Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Medya ve İletişim Programı, ibingol@bingol.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1826-7809.

Bedene Bakış: Modern ve Postmodern Dönem ile Semavi Dinlerin Beden Perspektifleri

tüketim kültürünün bedeni metalaştırmasına karşı eleştirel bir çerçeve sunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, bedenin tarihsel süreçte farklı anlamlar kazandığını ve modern, postmodern ve dinî perspektiflerin beden üzerindeki etkilerinin çok boyutlu bir yapı oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beden Sosyolojisi, Modern Beden, Postmodern Beden, Semavi Dinlerde Beden, Beden Tüketimi.

Looking at the Body: Body Perspectives in the Modern and Postmodern Eras and in the Abrahamic Religions

Abstract

This study aims to examine the transformation of the body in the modern and postmodern periods and the understanding of the body in the Abrahamic religions from a comparative perspective. Based on the assumption that the body is not merely a biological entity but also a phenomenon constructed socially, culturally, and ideologically, the meanings attributed to the body in different periods and systems of thought have been analyzed. Adopting a qualitative approach, the study employed document analysis and theoretical comparative analysis. Drawing on sociology, sociology of religion, and cultural studies, modern, late modern, postmodern, and religious understandings of the body were compared along five axes: the status of the body, the source of authority, the purpose of discipline, the ideal body, and consumption. According to the findings, in the modern period, the body has been approached from a scientific and rational perspective and transformed into an object that is disciplined and controlled. In late modernity, this control is internalized and the body becomes a reflexive identity project. In the postmodern period, however, the body stands out as a flexible and reproducible structure at the center of identity construction, individual expression, and consumption practices. In the Abrahamic religions, the body is regarded as a divine trust and a field of moral responsibility, disciplined through worship and ritual. The comparison shows that religious and modern approaches converge in disciplining the body but diverge in the purpose of discipline, while religious notions of trust and sacredness offer a critical framework against the commodification of the body in postmodern consumer culture. In conclusion, the study reveals that the body has acquired different meanings throughout history and that modern, postmodern, and religious perspectives together form a multidimensional structure.

Keywords: Sociology of the Body, Modern Body, Postmodern Body, Body in Abrahamic Religions, Body Consumption.

GİRİŞ

Tarih boyunca insan bedeni, kültürel, sosyal ve bilimsel değişimlerin etkisiyle sürekli bir dönüşüm geçirmiştir. Beden, yalnızca biyolojik bir varlık olmanın ötesinde, toplumların inanç sistemleri, ideolojileri ve sosyo-ekonomik yapıları çerçevesinde şekillenen dinamik bir unsur olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, bedenin algılanışı ve ona atfedilen anlam, tarihsel süreç içerisinde farklı perspektiflerden yorumlanmış, dinsel öğretilerden siyasi ideolojilere kadar geniş bir yelpazede ele alınmıştır.

Antik çağlardan günümüze kadar dinlerin, iktidarların ve ideolojilerin en temel çatışma alanlarından biri olan beden, aynı zamanda sosyal değişimlerin, gelişmelerin, arzuların ve bizzat tarihsel süreçlerin işaretlerini taşıyan bir metafor olarak da algılanmaktadır (Aktay, 1997). Tarihsel süreç içerisinde yalnızca tıbbın konusu olmayan beden, bununla birlikte farklı dinlerin, felsefenin, siyasetin, psikolojinin, güzel sanatların ve sosyolojinin konusu olmuştur. Özellikle sosyolojinin bedenle ilgili çalışmaları 20'nci yüzyılda yoğunlaşmıştır.

Beden sosyolojisi, sosyoloji disiplininin en yeni uzmanlık alanlarından biridir ve 1980'li yıllardan itibaren bedene yönelik artan ilgi, bu özel alanın gelişmesine sebep olmuştur. Sosyolojide bedene olan bu artan ilginin temel nedenleri arasında, toplumun genelinde fiziksel sağlık ve refah alanına yönelik artan bir ilgi bulunmaktadır. Özellikle tüketim çılgınlığı ve aşırı beslenme ile ilişkilendirilen obezite sorunu, bireyleri dışlanma tehdidi altında bırakmıştır. Bu dışlanma ve dışlanma korkusuyla başa çıkmak amacıyla, insanlar, bedenlerini yeniden şekillendirme eğilimine girmektedirler (Canatan, 2011a).

Sosyolojinin yeni alanlarından olan beden sosyolojisi, bedenlerin toplumsal olarak nasıl şekillendirildiğini ve düzenlendiğini araştırmakta ve özellikle genç, yaşlı, sağlıklı, hasta, ölü, engelli, erkek veya dişi gibi bedenin çeşitliliklerini incelemektedir. Aynı zamanda beden sosyolojisi, bedenin aidiyetini tarihsel, kültürel, ulusal ve sınıfsal bağlamda önemli bir perspektiften değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra, bu alanda bedenin mahkûmiyeti, haz, acı, ölüm gibi deneyimleri de detaylı bir şekilde ele alır. Yirminci yüzyılda kapitalizmin hızla gelişmesiyle birlikte beden sadece üretim değil, aynı zamanda tüketim aracı haline geldi. Reklam ve pazarlama, bireyleri estetik ve güzellik normlarına uymaya teşvik ederek bedeni, kimlik inşa etmenin ve tüketim kültürünün bir parçası yaptı. Moda, güzellik ve estetik cerrahi gibi endüstriler, bedeni kapitalist sistemde bir sermaye aracına dönüştürdü.

Modern dönemle birlikte bedenler, söylemlerle ve tıptaki uzman hekimlerin etkisiyle biçimlenmeye başlamıştır. Bedenle ilgili sürekli olarak yeni söylemler

geliştiren tıp, bedenlerle ilgili olarak da modalar oluşturur ve bunları geçici moda nesneleri olarak görür. Sosyoloji disiplini içinde insan bedeni, fen bilimlerinde ayrı bir bilgi alanı olarak ele alınmaktadır (Ördem, 2018). Bireylerin bedenleri üzerinden toplumsal normlara ve kültürel değerlere nasıl meydan okuduklarını ve bu çatışmanın nasıl şekillendiğini anlamaya çalışan beden sosyolojisinin ele aldığı bir diğer önemli konu ise cinsiyet rolleri ve bedenin cinsiyetle ilişkilendirilmesidir. Modern toplumun sağlık algısı; güzellik standartları, spor kültürü gibi konularla da yakından ilgilenir. Beden sosyolojisi, bedenin toplumsal bağlamda nasıl tanımlandığı ve değerlendirildiği konusunda da kapsamlı bir analiz sunar.

Beden, insanın toplum içinde varlık göstermesinin ve kimliğini ifade etmesinin temel aracıdır. Toplumsal ilişkiler, bireylerin bedenlerini topluma sunmasıyla anlam kazanır ve bu süreç, bedenlerin karşılaşması, etkileşimi ve birbirine etkisiyle şekillenir. Bedenlerin topluma sunulması veya toplum içinde yer alması son derece karmaşık bir süreçtir. Bu karmaşıklığın temelinde, bedenlerin birbirleriyle karşılaşması, etkileşime girmesi ve birbirlerine müdahale etmeleri yatar (Okumuş, 2011).

Bireyin sosyalleşme süreci, bedensel varlığıyla doğrudan bağlantılıdır ve toplumsal yapılar, bedensel mevcudiyet olmadan anlam kazanamaz. Bu doğrultuda beden, bireyin toplumsal kimliğiyle bütünleşmiş bir unsur olarak kabul edilmekte ve toplumun en temel yapı taşlarından biri olarak görülmektedir. Bedenin yalnızca biyolojik bir gerçeklikten ibaret olmadığı, aynı zamanda kültürel ve toplumsal anlamlarla şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda, onu sosyal bireylerden ve toplumsal bağlamdan bağımsız ele almak, eksik bir sosyoloji anlayışına neden olacaktır (Bingöl, 2017). Dönemsel olarak toplumlara bakıldığında da geleneksel toplumlarda ruh bedeni sarmalarken, günümüz toplumlarında (modern/postmodern) ise beden ruhu sarmalamaktadır.

Günümüzde beden, fiziksel bir varlık olmanın ötesinde, tüketim kültürünün yönlendirdiği ideolojik bir mücadele alanına dönüşmüştür. Kitle iletişim araçları aracılığıyla sunulan ideal beden imgeleri, bireylerin estetik ve kimlik algısını şekillendirirken, küresel kapitalizmin çıkarlarını savunan markalar ile tüketiciler arasında süregelen bir çatışmayı beslemektedir. Bu süreç, bireylerin yalnızca fiziksel görünümlerini değil, bilinçlerini de dönüştürmeyi hedeflemektedir (Kanlıoğlu, 2018). Çağdaş popüler kültür bağlamında, bireylerin sayısında gözlenen artış eğilimiyle birlikte beden kavramı giderek daha bireysel bir perspektife evrilmiştir. Bu bireyler sağlık, fiziksel form ve görünüşleriyle ilgili olarak kendi benlik kimliklerini ifade etme konusunda büyük bir ilgi göstermektedirler. Bu durum, bireylerin bedenlerini sosyal etkileşim ve kimlik

oluşumu süreçlerinde bir araç olarak kullanma eğilimini yansıtmaktadır (Wallace & Wolf, 2012).

Tarihsel süreç içerisinde dönüşen yaşam pratikleri bağlamında beden, çoğu zaman nesneleştirilen bir olgu olarak ele alınmış, bu süreçte özellikle dini, toplumsal ve siyasal dinamiklerin etkisiyle sürekli bir yeniden biçimlenmeye maruz kalmıştır. Orta Çağ'da, beden genellikle bir dinsel tezahürün sonucu "et" yığını olarak görülmüşken, sanayi devrimi ile birlikte beden, emeğin gücünü temsil eden bir "sermaye" yapısına dönüşmüştür. Tüketim kültürü bağlamında ise beden, standart bir şekilde değil aksine kimliklerin, değerlerin ve arzuların üretildiği bir nesne olarak görülmeye başlanmıştır. Bu çerçevede beden, eşsiz bir sermaye aracı olarak kabul edilmektedir (Kara, 2017). Beden, tarihsel bağlamda hiçbir dönemde statik bir yapı olarak kalmamış, tarihin farklı dönemlerinde beden, değişen yaşam pratikleri içinde farklılıklar arz eden bir nesne olarak değerlendirilmiştir.

Beden, toplumsal hayatın hem taşıyıcısı hem de temsilcisidir. Bireyin toplumsal düzlemde görünürlük kazanması, büyük ölçüde bedensel temsiller aracılığıyla gerçekleşir. Modern öncesi toplumlarda beden; toplumsal konumun, etnik kökenin, dini aidiyetin ve mesleki rollerin bir yansıması olarak işlev görmektedir, giyim biçimleri bu yapısal kategorilerin sembolik taşıyıcısı rolünü üstlenmekteydi (Tekin, 2016). Moderniteyle birlikte beden, yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan çıkarak, tüketim ilişkilerinin merkezine yerleşmiş, bireyin sosyo-ekonomik statüsünü ve toplumsal aidiyetini temsil eden bir göstergeye dönüşmüştür. Kitle iletişim araçları ve sosyal medya gibi modern araçlar, tüketim kültürünü yaygınlaştırmakta ve bedeni hem tüketilen hem de arz edilen bir nesne haline getirmektedir. Bu bağlamda tüketim, artık sadece maddi malları değil; bilgi, kültür ve beden gibi simgesel sermayeleri de kapsamına alarak (Tekin, 2018), bireyin toplumsal kimliğinin kurulmasında önemli bir unsur haline gelmiştir. Bedenin bu şekilde bir tüketim nesnesi haline gelmesi, Bourdieu'nün habitus ve sermaye kavramlarıyla birlikte düşünüldüğünde, bireylerin sınıfsal konumlarını bedenleri üzerinden performe ettiklerini ve toplumsal statüyü yeniden ürettiklerini göstermektedir.

Tüketim, insan faaliyetlerinin yaygın ve sürekli bir bileşeni olarak, bireylerin günlük yaşam pratiklerinin neredeyse her yönünü kapsayan bir alışkanlık haline gelmiştir. Son yıllarda, kapitalizmin ve postmodernizmin etkileri altında, tüketim biçimlerinde yaşanan artış ve değişimler, tüketim olgusunu daha derinlemesine analiz etme gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede, günümüzdeki tüketim kalıplarının, bireylerin kimlik inşası, sosyal ilişkileri ve kültürel pratikleri üzerindeki etkilerini anlamak, sosyolojik analizlerde giderek daha önemli bir yer

tutmaktadır (Demirel & Yegen, 2015). Bedenin bir tüketim nesnesi olarak konumlandırılması, çağdaş toplumlarda giderek yaygınlaşan bir olguya dönüşmüş; bireyler, çeşitli ürün ve hizmetler aracılığıyla bedenlerini dolaşıma sokarak kimlik inşası, statü temsili ve toplumsal kabul elde etme gibi amaçlar doğrultusunda stratejik bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Modern dönemin ve postmodern dönemin bireyinin tüketim olgusu da farklılıklar göstermektedir. Bu tüketim hayatın her alanında olmakla birlikte özellikle bedenin yeniden inşasında ön plana çıkmaktadır.

Bu makalede, bedenin tarihsel ve kültürel dönüşümü ele alınarak, farklı dönemlerde nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığı incelenmekte, 20. yüzyıldan itibaren bedenin sosyolojik bir inceleme alanı haline gelmesiyle birlikte, modern toplumlarda bedenin bir kimlik inşa aracı ve tüketim nesnesine dönüşmesi vurgulanmaktadır. Cinsiyet rolleri, sağlık, güzellik standartları ve estetik anlayışları gibi toplumsal normların beden üzerindeki etkileri tartışılırken, bireylerin bedenlerini kimlik ve sosyal statü göstergesi olarak kullanmaları da ele alınmakta bununla birlikte modern tıbbın, medyanın ve kapitalist sistemin beden algısını nasıl şekillendirdiği ve bedenin ideolojik söylemlerle nasıl biçimlendirildiği analiz edilmektedir. Bu çerçevede, semavi dinlerin beden anlayışı da makalenin temel tartışma eksenlerinden biri olarak ele alınmaktadır. Dinlerin bedene ilişkin yaklaşımları, yalnızca inançsal öğretiler çerçevesinde değerlendirildiğinde indirgemeci bir çerçeveye sıkışma riski taşıdığından, modern ve postmodern beden algılarıyla ilişkili biçimde ele alınmayı gerektirir. Nitekim geleneksel dönemlerde beden, bireysel tercihlerden ziyade toplumsal düzen ve ritüel pratikler bağlamında anlamlandırılmış; ibadet, arınma ve disiplin süreçlerinin somutlaştığı bir alan olarak konumlandırılmıştır. Bu bağlamda makale, dinî beden tasavvurlarının tarihsel süreklilik ve kırılma noktaları üzerinden, modern ve postmodern yaklaşımlarla etkileşimini çok boyutlu bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda makalede önce çalışmanın yöntemi açıklanmakta; ardından modern, geç modern ve postmodern beden anlayışları ile tüketim kültürü ele alınmakta, son olarak semavi dinlerin beden tasavvurları bu anlayışlarla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımına dayanan kuramsal ve karşılaştırmalı bir incelemedir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılan olgu hakkında bilgi içeren basılı ve elektronik yazılı materyallerin sistematik biçimde bulunması, seçilmesi,

okunması ve değerlendirilmesi sürecini kapsamaktadır (Bowen, 2009; Yıldırım & Şimşek, 2016). Elde edilen veriler kuramsal karşılaştırmalı analiz yoluyla çözümlenmiştir. Bu analizde farklı dönemlere ve düşünce sistemlerine ait beden anlayışları önceden belirlenen karşılaştırma eksenleri doğrultusunda yan yana getirilmiş, benzerlik ve farklılıklar betimlenerek yorumlanmıştır.

Çalışma şu sorulara yanıt aramaktadır: (1) Modern, geç modern ve postmodern dönemlerde bedene yüklenen anlamlar nasıl farklılaşmaktadır? (2) İslam, Musevilik ve Hristiyanlıkta beden hangi teolojik ve ahlaki çerçeveler içinde anlamlandırılmaktadır? (3) Semavi dinlerin beden tasavvurları, modern ve postmodern beden anlayışlarıyla hangi noktalarda benzeşmekte ve ayrışmaktadır?

Kaynak seçiminde üç ölçüt esas alınmıştır. Birincisi, beden sosyolojisi ile modernlik ve postmodernlik tartışmalarında kurucu nitelik taşıyan veya sıklıkla başvurulmuş kuramsal metinler (ör. Foucault, Giddens, Bauman, Baudrillard, Shilling ve Turner) ve bu metinlerin Türkçe çevirileridir. İkincisi, konuyu doğrudan ele alan, hakemli dergilerde yayımlanmış ya da akademik yayınevlerince basılmış Türkçe ve İngilizce ikincil çalışmalardır. Üçüncüsü ise semavi dinlerin beden anlayışını yansıtan birincil kaynaklar olarak Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes ile din bilimleri alanındaki ansiklopedik ve akademik çalışmalardır. Bedene ilişkin kavramsal bir çerçeve sunmayan ya da karşılaştırma eksenleriyle doğrudan ilişkilendirilemeyen kaynaklar kapsam dışında bırakılmıştır.

Karşılaştırma beş eksen üzerinden yürütülmüştür: (1) bedenin ontolojik statüsü, (2) bedene ilişkin otoritenin kaynağı, (3) beden disiplininin amacı ve mekanizması, (4) ideal beden tasavvuru ve (5) bedenin tüketimle ilişkisi. Bu eksenlerin tutarlı biçimde uygulanabilmesi için dönem kavramları şu şekilde ayrıştırılmıştır: Modern beden anlayışı, 17. yüzyıldan itibaren aydınlanma, bilim ve sanayileşmeyle biçimlenen ve bedeni devlet, tıp ve üretim kurumları aracılığıyla dışsal olarak disipline eden yaklaşımı ifade etmektedir. Geç modern beden anlayışı, Giddens'in (2010) düşünümsellik ve Shilling'in (1993) beden projesi kavramlarıyla açıklanan, denetimin bireye içselleştiği ve bedenin bireysel kimlik projesine dönüştüğü evreyi karşılamaktadır. Postmodern beden anlayışı ise bedenin tüketim, imaj ve gösteri kültürü içinde akışkan ve sürekli yeniden üretilebilir bir göstergeye dönüştüğü yaklaşımı kapsamaktadır. Dinlerin beden tasavvurları da aynı eksenler doğrultusunda incelenmiş, bulgular 4.4 numaralı başlıkta Tablo 1 aracılığıyla özetlenmiştir.

Kutsal metinlerden yapılan alıntılarda Kur'an-ı Kerim için Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an-ı Kerim meali, Kitab-ı Mukaddes için ise BibleServer

platformunda yer alan Türkçe Kutsal Kitap çevirisi esas alınmıştır. Ayetler, APA 7 doğrultusunda eserin adı ve tarih bilgisiyle birlikte; Kur'an-ı Kerim için sure adı ile sure ve ayet numarası (ör. Bakara 2/195), Kitab-ı Mukaddes için kitap adı ile bölüm ve ayet numarası (ör. Yaratılış 2:7) biçiminde gösterilmiştir.

Çalışma kuramsal nitelikte olup herhangi bir saha verisine dayanmamaktadır. Bu nedenle etik kurul iznine gerek duyulmamıştır.

1. Modernlik ve Modern Bireyde Beden Anlayışı

Modernlik, 17. yüzyılda Batı Avrupa'da başlayan derin toplumsal, yapısal ve entelektüel dönüşümlerle şekillenmiş ve aydınlanmanın gelişimiyle birlikte kültürel bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönem, kapitalist ve ardından komünist endüstri toplumlarının gelişimiyle birlikte toplumsal olarak olgunluğa erişen tarihsel bir aşamadır (Bauman, 2014). Taylor'ın (2006) perspektifine göre ise modernlik, tarih boyunca benzeri görülmemiş bir bileşimi ifade etmektedir. Bu bileşim, yeni uygulamaların ve kurumsal biçimlerin (bilim, teknoloji, sınai üretim, şehirleşme), yeni yaşam tarzlarının (bireycilik, sekülerleştirme, araçsal akılcılık) ve yeni sıkıntıların (yabancılaşma, anlamsızlık, toplumsal çözülmenin yaklaştığı hissi) eşsiz bir kombinasyonunu içermektedir.

Modern olmak, artık geçmişe ait olmayan ve önceki dönemlerden farklı metotlarla ele alınması gereken bir dünyada yaşamak anlamına gelmektedir. 17. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen teknolojik birikim ve ekonomik büyüme, toplumları kurumsal ve kültürel dönüşüm süreci olan modernleşmeye yönlendirmiş ve modernleşme olgusu, dünya çapında gözlemlenen yeni bir yaşam tarzı ve sosyal organizasyon biçimini beraberinde getirmiştir (Aslan & Yılmaz, 2001). Modernleşme ile birlikte hayatımıza giren modernite de genel olarak sosyal yaşamın tüm alanlarında ölçütlerin rasyonelleştirilmesini ifade eden bir kavramdır (Aydin, 2014).

Giddens (2010), "modernite" terimini, feodalizmi takip eden ilk kez Avrupa'da ortaya çıkan ancak yirminci yüzyılda dünya çapında önemli tarihsel etkileri olan kurumlar ve davranış biçimlerini kapsamlı bir bakış açısıyla tanımlamak amacıyla kullanmaktadır. Ona göre modernite, sanayileşmenin sadece tek bir kurumsal boyutu olmadığını dikkate alarak genel anlamda "sanayileşmiş dünya" dönemini ifade eder. Slattey'ye (2010) göre "modern" terimi ise mevcut çağı, günümüz toplumunun yaşam tarzını ve günümüz yaşamını geçmiş toplumlardan ayıran farklılık ve değişimleri ifade etmektedir.

Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri, bedenin dinî egemenlikten ayrılarak yeni bir kimlik kazanmasına yol açmıştır. Modern çağda beden, artık eski zamanlarda hor görülen, aşağılanan ve günahın kaynağı olarak değil, aksine

beğenin, arzusun ve haz kaynağı olarak algılanmaktadır. Dinin denetiminden ve kontrolünden kurtulan beden, yeni hâkim gücü modern devlet olmuştur ve bununla birlikte beden, biyopolitikanın merkezi odak noktası haline gelmiştir (Tekin, 2016). Ne var ki bu özgürleşme, beden, devlet denetimine ve biyopolitik müdahalelere açık hale gelmesini de beraberinde getirmiştir. Günümüzde ise beden algısı, küreselleşme, medya ve teknoloji gibi dinamiklerin etkisiyle çok katmanlı ve karmaşık bir yapı kazanmıştır.

Bedenin bir çalışma alanı olarak ele alınması, 18. yüzyıla dayandırılmakta olup, bu süreç iki temel doğrultuda ilerlemiştir. Bir yandan beden, hastalık ve patolojik durumların tespiti açısından incelenmiş; çeşitli bozukluklar tanımlanarak normal ve anormal ayrımı yapılmış, nüfusun anatomisi doğum ve ölüm oranları, cinsel yönelimler gibi veriler üzerinden haritalandırılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan ise beden, iyileştirilmesi ve sağlıklı bir forma kavuşturulması gereken bir organizma olarak değerlendirilmiş, tıbbi müdahaleler ve tedavi yöntemleri bu doğrultuda geliştirilmiştir. Böylece beden, hem bir teşhis ve müdahale nesnesi hem de iyileştirilmesi gereken bir varlık olarak modern biyopolitikanın merkezinde konumlanmıştır (Gürbilek, 1998).

Foucault, 19'uncu yüzyıl boyunca toplumun bedenler üzerinde egemenlik kurduğunu ifade eder. Ona göre, bedenin tıbbi olarak korunması gereken bir varlık olduğu düşüncesi, beden üzerindeki kontrolün ve bilincin ancak iktidarın bedeni kuşatmasıyla mümkün hale geldiği fikrini ortaya koymaktadır. Foucault'a göre jimnastik, idmanlar, kas geliştirme, çıplaklık ve güzel bedenin övülmesi gibi durumlar, bedeni iktidarın etkisi altına almanın bir parçasıdır (Foucault, 2012).

Beden, sadece özel ve içinde yaşadığımız bir nesne olmanın ötesinde, aynı zamanda kendisine mahkûm olduğumuz, huzur ve haz duygularının yanı sıra rahatsızlıklar ve gerilimlerin de bulunduğu bir alanı temsil eder. Beden, günlük yaşamın etkileşimleri içinde pratik bir şekilde yer alarak, bireysel kimlik duygusunun sürdürülmesinin temel unsurlarından birini oluşturur (Giddens, 2010). Beden, modern kültürde ortaya çıkan çeşitli duygusal deneyimlerin biriktiği sembolik bir alan olarak tasvir edilebilir. Coşku, yorgunluk, şehvet, bıkkınlık, hayal kırıklığı gibi duyguların bir araya geldiği bu metaforik kuyu, modern bireyin zaman zaman içsel boşluklarla baş etmeye çalıştığı veya bu boşluklara düştüğü bir alanı temsil eder (Demir, 2019). Sosyal bilimlerde beden, sosyal etkileşimin temel unsurlarından biri olarak ele alınır ve ırk, sınıf, etnisite ve cinsiyet gibi değişkenler doğrultusunda incelenir. Bedensel temsil ve performans, toplumsal cinsiyetin sembolik düzeni çerçevesinde kimlikler arası hiyerarşik ayrımları inşa eden bir pratik haline gelir. Bu bağlamda bedensel

kodlar, toplumsal cinsiyet düzeninin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar (Öztürk, 2012).

Endüstriyel devrimle birlikte sosyal yaşam ve örgütlenme yapısında köklü değişimler yaşanmış, modernleşme süreciyle dinin toplum üzerindeki etkisi azalırken, ulus devletlerin ve tıbbın beden üzerindeki kontrolü artmıştır. Bu süreç, bedenin tanımlanması ve düzenlenmesine yönelik ilginin artmasına neden olmuş, modernleşmeyle birlikte sosyal değişimler beden üzerinde daha belirgin bir etki yaratmıştır. Geç modernlik sürecinde Batı toplumlarında beden, bireysel kimliğin bir parçası olarak şekillendirilen bir proje haline gelmiştir. Bedenin görünümü, bakımı ve kullanımı bireylerin bilinçli olarak yönlendirdiği unsurlar haline gelirken, beden aynı zamanda kimliğin sembolik bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Shilling, 1993). Beden, toplumsal gerçekliğin bir küçük evreni olup, yaşadığı dönemin ve kültürün simgesidir. Zamanın bedenleri, bedensel durumlar (doğum, cinsellik, sağlık, hastalık, yaşlılık vb.), beden teknikleri ve algılarıyla toplumsal değerler ve beklentiler doğrultusunda şekillenir. Toplumsal düzlemde tüm bireylerin bedenleri ve özelinde kadın bedenleri, çeşitli algısal çerçeveler, söylemsel yapılar, kurumsal düzenlemeler, mekânsal organizasyonlar ve pratik uygulamalar aracılığıyla sürekli olarak nesneleştirilmiştir (Odabaşı, 2005).

Modern dönemde, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda, erkek ve kadın bedenine yönelik algılar toplumsal, bilimsel ve kültürel dinamikler doğrultusunda değişime uğramıştır. Erkek bedeni, sanayileşme ve askeri güçle ilişkilendirilerek güç ve otoritenin sembolü haline gelirken, modernleşmeyle birlikte beden algısında çeşitlilik artmıştır. Kadın bedeni ise 19. yüzyılda narinlik ve zarafetle idealize edilirken, 20. yüzyılın ortalarından itibaren feminizmin etkisiyle daha bağımsız ve güçlü bir kimlik kazanmıştır. Medya ve reklamlar, bu dönüşüm doğrultusunda beden temsillerini çeşitlendirmiştir. Şişman'a (2013) göre modernite ile birlikte beden, benlik algısının ve kimlik inşasının merkezine yerleşmiş, sabit bir olgu olmaktan çıkıp şekillendirilebilir bir yapıya bürünmüştür. Bu bağlamda, modernitenin özgürleştirme söylemi özellikle kadın bedeni üzerinde yoğunlaşmıştır.

Modern toplumlarda kadın bedeni üzerindeki yoğun ilgi, kadının kusurlu olduğu yönündeki kültürel kodların içselleştirilmesiyle ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, modernitedeki “özgür kadın” anlayışı, bedenini mükemmelleştirme ve sınırsızca kullanma hakkına sahip, çekici ve kıskırtıcı bir figür olarak tanımlanmakta, bu da kadına yönelik kusurluluk ideolojisini pekiştirmektedir (Bilgin, 2016).

Lefebvre (2013) de modern dünyada gündelik yaşamın ağırlığının özellikle kadınlar üzerinde belirgin bir şekilde hissedildiğini belirtmektedir. O, kadınların

modern yaşamda kendi varlıklarının birer eki olduğunu iddia eder ve kadınların hem erkeklerden hem de genel insanlık durumundan, hayattan şikayetçi olduklarına vurgu yapar. Bununla birlikte Lefebvre, kadınların gündelik hayatta özne olmalarına rağmen aynı zamanda kurban oldukları için nesneleştiklerini ifade eder. Ayrıca kadının modern yaşam içinde hem tüketici hem de tüketilen olarak rol aldığına dikkat çekerek, kadının hem bir meta hem de metanın sembolü olduğunu belirtir. Bu durumu, kadının reklamlardaki çıplak bedeni ve gülümsemesi üzerinden açıklar.

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren magazin dergileri, reklamlar ve popüler kültür ürünlerinde kadın bedeninin temsili ile birlikte erkek bedeninin temsili de önemli ölçüde artmıştır. Kaslı erkek figürleri, geçmişte kadın bedenlerinin egemen olduğu reklamlarda daha fazla görünür hale gelmiş, bu temsiller eril bedeni hem idealleştirip hem de cinsellik ve tüketimle ilişkilendirerek metalaştırmaktadır (Gill vd., 2005). Günümüzde beden, moderniteyle birlikte hem görünür ve etkileyici bir varlık hem de kültürel normların her an yansıdığı bir tezahür biçimi olarak öne çıkmaktadır. Parlak ve cilalı bir görünümle dikkat çekerken, aynı zamanda sürekli varlığıyla içinde yaşadığımız kültürel çevrenin etkilerini yansıtır. Modern kültürde beden, siyaset, tıp, eğitim, medya ve akademik disiplinler aracılığıyla toplumsal kimlik ile yakından ilişkilendirilmektedir (Demir, 2019).

Bu noktada modern ve geç modern beden anlayışlarını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Klasik modern dönemde beden; devlet, tıp, okul, fabrika ve ordu gibi kurumlar tarafından dışarıdan gözetlenen, sınıflandırılan ve üretkenlik doğrultusunda disipline edilen bir nesnedir (Foucault, 2012). Geç modern dönemde ise denetim büyük ölçüde içselleşmiştir. Giddens (2010)'ın düşünömsel benlik projesi ve Shilling'in (1993) beden projesi kavramlarının gösterdiği üzere birey, bedenini kendi kimlik anlatısının bir parçası olarak sürekli izlemekte; beslenme, egzersiz, sağlık ve görünüm, uzman bilgisinin rehberliğinde bireyin kendisi tarafından yönetilen alanlara dönüşmektedir. Bedene dayatılan "genç kalma" ve "fit olma" idealleri, bu içselleşmiş disiplinin tüketim pazarıyla birleştiği noktayı temsil etmekte ve modernlikten postmodernliğe geçişin eşliğini oluşturmaktadır.

2. Postmodernizm ve Postmodernizmde Beden Anlayışı

Postmodern söylem; tarih, toplum, kültür ve düşünce alanlarında belirleyici değişimleri tanımlayan dönemleştirme kavramlarını içermektedir. "Post" terimi, moderniteyi aşan bir durumu ifade eder ve modern çağın teorik ve kültürel uygulamalarını reddeden aktif bir terim olarak yorumlanabilir (Best & Kellner, 2016). Fukuyama (1993)'ya göre postmodernizm, bir kısım yazar ve düşünür için

modernizmden bir ayrılma sürecini temsil ederken, diğer bir grup yazar ve düşünür için ise modernizmin daha sofistike ve ileri bir evrimidir. Bu bağlamda postmodernizm, bazıları tarafından çeşitli yerlerden derlenip oluşturulmuş bir teknik olarak tanımlanırken diğerleri tarafından ise tarihin sonunu ilan eden bir akım olarak yorumlanmaktadır.

Postmodernizm terimi günümüz ve gelecekteki yaşam biçimlerinin, toplumun ve gelecekteki evrimin, modern dönemden sonraki aşamayı ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Postmodern düşünürler ve yazarlar, postmodern dünyanın, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı toplumlarından ve öncesinden tamamen farklı bir yapısı olacağına inanmaktadırlar. Bu kavram, yirminci yüzyılın sanayi toplumlarından ve savaş sonrası modern toplumlarından radikal bir ayrımı vurgular (Slattery, 2010). Postmodernistler, postmodern dünyayı, kökten farklı bir entite (varlık) olarak tanımlama amacı güderler ve yeni ve eski arasında farklılık gösterecek teorik bir çerçeve oluşturma gayreti içindedirler.

Her tarihsel dönemde bedenle ilgili farklı bir yaklaşım ileri sürülmüş olup, bedenin anlamı postmodern etikle birlikte de değişim göstermiştir. Bedeni reddeden püriten ahlakın aksine, bedeni bütünüyle keşfetmeyi ve kurgusunu bu keşif üzerine inşa etmeyi savunan postmodern etik, bedeni esnek ve değişime açık bir yapı olarak görmekte, form ve cinselliği toplumsal sorumluluklar ve bedensel ifadenin alanları olarak kabul etmektedir. Bu süreçte, ruhsal boyuttan arındırılan beden, görünmeyen bir varlık olmaktan çıkıp, fiziksel bir varlık olarak öne çıkmaktadır (Özbolat, 2011). Postmodern etik ile idealize edilen beden, hem kolektif normlarla şekillenir ve "rüya" gibi bir bedeni simgeler, hem de bireysel istek ve kimlikle kişisel olarak inşa edilir. Bu süreç, öncelikle "kendi profilini belirlemek"le başlar (Giet, 2006).

Postmodern dönemde, kimlik, cinsiyet, etnik köken ve sınıf gibi unsurlar öne çıkarak beden kavramında önemli değişimler yaşanmıştır. Beden, biyolojik bir varlık olmanın ötesinde, kültürel, sosyal ve politik bağlamlarda toplumsal cinsiyet rolleri, kimlikler ve güç ilişkilerinin yansıması olarak ele alınmıştır. Bu süreçte beden, kişisel ifade ve direnişin aracı haline gelmiş, çok katmanlı bir anlam inşası için zengin bir alan oluşturmuştur.

İnsan vücudu ve dünya, klasik düşüncede benzer bir öneme sahip olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel düşünce paradigmasına göre beden ve dünya, gölge gerçeklikler olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu düşünce sistemi içinde bedene yeterince önem verilmemiştir (Aras, 2022). İnsan bedeni üzerine yapılan araştırmaların büyük bir kısmı felsefi alanda gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda insan bedeniyle ilgili düşüncelerini ortaya koyan önemli iki filozof Descartes ve Nietzsche olarak öne çıkar. Descartes, insan bedenini, fiziksel ihtiyaçlarını ifade

eden fiziksel bir varlık ile ruh/akıl olarak adlandırılan ikinci bir boyut olarak tanımlar. Ona göre, insan hem fiziksel hem de ruhsal/akılsal açıdan bir bütünlük oluşturur. Nietzsche tarafından 19'uncu yüzyılda yapılan bir araştırma, insanın tutum ve davranışlarını belirleyen önemli güçlerin cinsel güçle birlikte düzen, rasyonalite ve tutarlık olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre, bu iki güç bireyler arasında ve toplumlar içinde çatışma halindedir. Cinsel arzuların rasyonel davranışlarla denetlenmeye çalışılması bu çatışmanın tipik bir örneğidir (Cirhinlioğlu & Cirhinlioğlu, 2011).

Postmodernizm, genel olarak insan bedeninin, kapitalist ekonomik düzenin bir ürünü olan 'tüketim' toplumunun merkezinde konumlandığını iddia eder (Bury, 2013). Postmodern dönemde, gençlik ve güzellik kavramları artık sadece bir ideale indirgenmiş değildir; bunun yerine beden çeşitli kurumlar ve uygulamalar aracılığıyla erişilebilir, değiştirilebilir ve kontrol edilebilir bir hedef olarak algılanmaktadır. Postmodern çağ ile birlikte, bedenin yeniden şekillendirilmesi, önceki dönemlerden farklı bir değişimi beraberinde getirmektedir (Özbolat, 2011). Bu yönüyle postmodern beden, geç modern dönemin özdenetime dayalı beden projesinden de ayrılır: Geç modern birey bedenini sağlık ve risk yönetimi gibi rasyonel ölçütlerle düzenlerken, postmodern bireyin bedenle ilişkisi daha çok haz, görünürlük ve imaj üretimi üzerinden kurulmaktadır.

3. Estetik İdeallerin Tüketimi: İnsan Bedeni

Erken dönem tüketim tanımlamalarının temelini oluşturan ihtiyaç odaklılık anlayışı, postmodern dönemde önemli bir anlam kaymasına uğramıştır. Bu dönüşümle birlikte tüketim olgusu, bireysel kimliklerin inşasında merkezi bir rol üstlenerek, salt gereksinimlerin karşılanması ötesine geçmiş ve sembolik bir değer kazanmıştır. Postmodernitenin etkisiyle, tüketim nesneleri ve pratikleri, bireylerin kendilerini ifade etme, sosyal gruplara aidiyetlerini gösterme ve arzu ettikleri kimlikleri perforce etme araçları haline gelmiştir (Çalık, 2021).

Postmodern dönemde kitleselleşen tüketim, salt ihtiyaç karşılamasının ötesine geçerek prestij, farklılaşma, aidiyet, kimlik edinme, imaj oluşturma ve sosyal statü yükseltme gibi sembolik değerler aracılığıyla anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda tüketim, bireysel ve sosyal kimliklerin inşasında merkezi bir rol oynamaktadır (Dağtaş, 2003). Tüketim, insanlık tarihi boyunca temel bir araç olarak var olmuş ve günümüzde toplumsal bir norm haline gelmiştir. Modern ve postmodern dünyada kültürel bir olgu olarak tüketim, bireylerin ruhsal dengesini tehdit ederken, medya ve reklamlar aracılığıyla her alanda yayılmaktadır. Özellikle beden hem tüketim aracı hem de tüketilen bir nesne olarak kültürel anlamını şekillendirmektedir.

Tüketim toplumu, bir toplumun üretimden ziyade tüketim etrafında şekillenmesini ifade eder. Bu tür bir toplumda, özellikle kadınlara yönelik mesajlarla "bedenin yeniden keşfi" teşvik edilir ve beden; moda, reklamcılık ve kitle kültürünün merkezi konularından biri haline gelir. Tüketim kültürünün yaygınlaşması bedenin güzellik algısını da değiştirmiş, kitle iletişim araçları her gün kusursuz bir vücut ve güzellik elde etmenin yollarını gösteren güzellik maskeleri, diyet reçeteleri, solaryum ve botoks gibi öğelerle doldurmuştur. Günümüz tüketim toplumlarında, bedenin odak noktada olması kapitalist sistemin çıkarları doğrultusunda kitlesel tüketimin sürekli büyümenin temel taşı olarak sunulmasına, tüketimin sürekli kişisel mutluluk ve haz, toplumsal statü, ulusal/kişisel başarıya giden yol olarak gösterilmesine bağlıdır. Bu bağlamda, tüketim toplumunda beden, bakımlı, güzel, ince, seksi, temiz gibi özelliklere sahip bir nesne olarak algılanmalıdır (Ersöz, 2010).

Tüketilen nesneler arasında, en güzel, en değerli ve en eşsiz olan nesne bedendir. Reklam, moda ve kitle kültüründe bedenin hakimiyeti; sağlık, beslenme, tedavi, gençlik, zarafet, cinsiyet kimliği saplantısı, beden bakımı, diyetler, arzu söylemleri gibi bir dizi faktörle çevrelenmiştir. Tüm bunlar, bedenin günümüzde kurtuluş nesnesine dönüştüğünü göstermektedir. Bu ahlaki ve ideolojik bağlamda, beden artık ruhun yerini almıştır (Baudrillard, 2017).

Postmodern teorinin önemli temsilcilerinden olan Baudrillard'a (2017) göre, güzellik ve erotizm, bedenin kutsallaştırılma sürecinin iki temel itici gücünü oluşturmakta ve birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde yeni bir bedensel etik inşa etmektedir. Bu çerçevede Baudrillard, güzelliğin özellikle kadınlar açısından neredeyse kutsal bir buyruk haline geldiğini iddia etmektedir. Ona göre güzellik, yalnızca doğuştan gelen bir özellik veya ahlaki bir nitelik değil; bireylerin ruhsal durumlarıyla yüz ve bedenlerine gösterdikleri özen, toplumsal bir yükümlülük niteliği taşımaktadır.

Postmodernizmin yükselişiyle birlikte en belirgin değişiklik, tüketim alışkanlıklarında yaşanmıştır. Bu dönem, tüketim olgusunun doğasını değiştirmiş ve maddi ürünlerin tüketiminden ziyade imajların ve markaların tüketimi gibi geçici tüketim biçimlerine yönelmiştir. Bedenin, adeta bir proje haline geldiği tüketim toplumunda 'ideal beden' kavramlarıyla çevrelenen kadınlar, kendilerini güzellik merkezlerine yönlendirmektedirler (Ersöz, 2010).

Cinsellik de beden-toplum ilişkilerinde öne çıkan kritik bir konudur. Cinsiyet ve cinsellik üzerinden bedene yönelik müdahale, modern/postmodern toplumun temel sorunlarından biridir. Özellikle erkek bedeninin, kadın bedenine zayıf bir varlık olarak müdahalesi sadece cinsiyetler arası ilişkileri değil, bununla birlikte aile içi ilişkilerden toplumsal ilişkilere kadar birçok alandaki ilişkileri

etkilemektedir. Toplumsal yaşamın neredeyse her alanında kadın bedeni, zayıf veya güçsüz olması nedeniyle güç kazanma yarışında mağlup olmaktadır. Kadının, erkek bedenine ve dolayısıyla toplumsal bedene hâkim olabileceği en önemli alanın cinsellik olduğu söylenebilir. Ancak bu her zaman başarılı olmamaktadır. Çünkü kadın bedeni yasal veya yasa dışı yollarla, resmi ve özel otoriteler tarafından bir tüketim aracı olarak geniş bir pazarda değerlendirilmektedir. Eğlence sektöründe kadınlar sıklıkla ön plana çıkarılmakta ve kadın bedeni merkeze yerleştirilmektedir (Okumuş, 2009).

Bu tablo, bedenin anlamını belirleyen otoritenin modern dönemde kurumlardan, geç modern dönemde bireyin kendisine, postmodern dönemde ise piyasa ve medyaya kaydığını göstermektedir. Bir sonraki bölümde ele alınan semavi dinlerin beden tasavvurları, bu kaymanın karşısında bedeni aşkın bir anlam çerçevesine yerleştiren alternatif bir referans noktası olarak değerlendirilecektir.

4. Semavi (Profetik) Dinlerde Beden Algısı ve Anlamı

Beden, yalnızca biyolojik bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, ırk ve cinsellik gibi kimliklerin inşa edildiği toplumsal bir zemindir. Bireysel deneyimlerin izlerini taşıyan beden, toplumsal düzenin hem taşıyıcısı hem de yeniden üreticisidir. Beden algısı; din, kültür, etnisite ve ideoloji gibi yapısal söylemlerle biçimlenir. Özellikle din, bedeni normatif çerçevede disipline ederek iktidar ilişkilerini yeniden kurar. Bu çerçevenin dışında kalan bedensel pratikler sapkınlık veya günah olarak kodlanırken, normatif beden kutsallaştırılarak toplumsal referansa dönüştürülür (Kara, 2012). Semavi dinlerde beden, hem dünyevi sınavların yürütüldüğü bir alan hem de ilahi olanın yeryüzündeki yansıması olarak konumlanır. Musevilik, Hristiyanlık ve İslam'da beden; arınma, itaat, iffet ve ibadet gibi değerler doğrultusunda şekillendirilmesi gereken bir varlık olarak kabul edilir. Beden, yalnızca bireysel arzuların dizginlenmesi gereken bir alan olmanın ötesinde, aynı zamanda ilahi düzenin toplumsal düzlemde yeniden üretildiği bir araçtır. Böylece beden, bireysel kimliğin ötesinde, kolektif inanç sistemine ait etik ve düzenleyici yapıların taşıyıcısı hâline gelir.

Beden hem dinsel tecrübenin zemini hem de dinin yöneldiği asli varlık olarak, dinler açısından merkezi bir öneme sahiptir. Din, teolojik gücünü ve işlevselliğini beden üzerinden somutlaştırır. Dini metinler yalnızca anlam dünyasını kurmakla kalmaz, aynı zamanda belirli bir habitus inşa eder. Bu çerçevede beden, dini habitus içinde tanımlanır ve pedagojik araçlarla biçimlendirilir. Dini habitus ise bedensel pratikler, aidiyet biçimleri ve inanç kalıpları yoluyla dini yaşamı somutlaştırır; bireysel deneyimlerden çok, dinin sunduğu yaşam biçimiyle şekillenir (Kara, 2012). Bu perspektifte beden, sadece dini söylemin taşıyıcısı

değil, aynı zamanda dinin pratik düzeyde vücut bulduğu bir alandır. Dolayısıyla, bedene yönelik dinsel düzenlemeler ve pedagojik müdahaleler, yalnızca ahlaki değil, aynı zamanda kültürel ve politik bir tahayyülün parçası olarak değerlendirilmelidir.

Semavi (profetik) dinler, İbrahimi dinler olarak da bilinen üç büyük dünya dini olan Musevilik, Hristiyanlık ve İslam'ı içeren dinler topluluğunu ifade eder. Bu dinlerin ortak özellikleri arasında tek bir tanrıya inanç, kutsal kitaplar ve peygamberlerin rolü bulunur. Yahudilik, Tevrat'ı, Hristiyanlık İncil'i ve İslam ise Kur'an'ı kutsal kitap olarak kabul eder. Bu dinler, milyonlarca insanın yaşam tarzını, inançlarını ve kültürel pratiklerini derinlemesine etkilemiş ve günümüzde de büyük bir etkiye sahiptir.

İnsanlık tarihi boyunca var olan din, hayatın çeşitli yönlerini etkileyerek insanların anlam arayışına derin bir katkı sağlamıştır. Din, insanın varoluşsal ve toplumsal deneyimlerini şekillendirirken ona yönelik algıları da etkilemekte, bu sıkı ilişki, dinin insan hakkındaki perspektifini anlamak için önemli olmaktadır. Bu anlam çerçevesi, bedene ilişkin bir bakış açısını da içermektedir (Demirörs, 2021).

İnsanlık tarihi, toplumsal yapıların, siyasi güçlerin, ideolojilerin ve dinlerin bireyin bedenine müdahalelerinin bir tarihine dönüşmüştür. Bu yapılar, güçler ve inançlar, insanların zihinlerini ve ruhlarını etkilemenin yanı sıra, nihayetinde bireysel bedenler üzerinde bir kontrol kurmaya çalışmış veya çalışmaktadırlar. Dinler, takipçilerinin bireysel bedenleri üzerinde kontrol sağlayarak somut bir varlık kazanır ve kendi ideallerini bireysel bedenler aracılığıyla somutlaştırır. Din, varlığını sadece beden aracılığıyla gösterebildiği için, bedenin tamamına hâkim olmaya çalışır (Aktay, 2003).

Tarihsel süreçte, dinlerin bedene dair teolojik argümanları ve kontrol çabaları, bedeni gizemli ve kutsal bir bütünlük olarak ele almış ve bu nedenle beden üzerinde yapılan incelemelerin kısıtlanmasına neden olmuştur. Ancak, Batı'da 14'üncü yüzyılda başlayan ve Rönesans dönemiyle birlikte kutsallığından ayrılan beden, tıbbın müdahale etme alanına girmesiyle birlikte zihniyet kalıplarının sekülerleşmesini hızlandırmıştır. Bu dönüşüm öncelikle Batı'da yaşanmış olmasına rağmen, tıbbın elde ettiği başarılar sayesinde giderek daha geniş bir kitleye yayılmış ve diğer toplumları da etkilemiştir (Demir, 2018).

Allah ile insan kalbi arasında doğrudan bir bağlantı kurulmasında dinin önemli bir rolü vardır. Bu yöntem özellikle 19. yüzyılda ortaya çıkan Evanjelik hareket için önemli olmakla birlikte, Protestanların insan ve İsa arasında daha kişisel ve içsel bir ilişki arayışında da belirgindir (Opp, 2005). Bu çerçevede Hristiyanlık,

Yahudilik ve İslam'ın bedeninin kontrolünde önemli mekanizmalara sahip üç büyük din olarak değerlendirilebileceği söylenebilir (Karakaya, 2021).

Dinlerin bedeni denetleme çabası, bireysel isteklerle dinî normlar arasında gerilimlere yol açabilmekte; dinî kurallara uyulmaması günah olarak nitelendirilerek beden üzerinde çeşitli yaptırımlar öngörülebilmektedir. Aşağıda her bir dinin beden anlayışı, doktrinel bilgi aktarımıyla sınırlı kalınmadan, yöntem bölümünde belirlenen karşılaştırma eksenleri doğrultusunda modern ve postmodern beden anlayışlarıyla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır.

4.1. İslam İnancında Bedene Bakış

İslam, tek tanrılı ve semavi dinlerin en sonuncusudur (Canatan, 2011b). Kur'an-ı Kerim'de İslam'ın tamamlanmış ve son din olduğu vurgulanmakta (*Kur'an-ı Kerim meali*, t.y., Mâide 5/3); İslam yalnızca ibadetlerle sınırlı kalmayıp bireysel ve toplumsal hayatın tüm alanlarına rehberlik eden kapsamlı bir yaşam tarzı olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsayıcılık, bedeni de dinî anlam dünyasının merkezine yerleştirmektedir.

İslam inancında, beden genellikle ten bağlamında düşünülür ve bedenin çekici özelliklerinden kaçınılması tavsiye edilir. Bu nedenle, bedenin tasviri resim veya heykel gibi şekillerde genellikle hoş karşılanmaz. Beden, ruhu taşıyan bir araç olarak değerlendirilir ve bu yönüyle önemlidir. Bedenin günah işleme potansiyeli, itaatkâr bir şekilde kullanılmasıyla aşılabilecek bir durumdur. Günah kavramı, tüm dinlerde ve tarih boyunca var olmuştur, ancak günahın niteliği, dinlerin tanrısal kavramlarına ve insanların bu kavrama olan ilişkilerine göre değişiklik gösterir (Harman, 1996).

İslam'ın kutsal metni olan Kur'an'a göre, insan topraktan yaratılmıştır ve ona Allah tarafından üflenmiş bir ruh ile hayat verilmiştir. Kur'an'da bedenle ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Bunlar arasında, bedenin yaratılışı, sağlık, ibadetler, günahlar, dünya ve ahiret hayatıyla ilgili pek çok konuya değinen ayetler yer almaktadır:

“Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve ruhundan ona üflemiş; sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!” (*Kur'an-ı Kerim meali*, t.y., Secde 32/9). Ayet, bedeni ve duyu yetilerini ilahi bir lütf olarak tanımlamakta ve insanın bu lütufla şükür ilişkisi içinde olmasını istemektedir. Bedenin bir nimet olarak görülmesi, onun mülk değil emanet olarak kavranmasının da temelini oluşturmaktadır.

“Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever” (*Kur'an-ı Kerim meali*, t.y., Bakara 2/195). Ayetteki “kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın” ifadesi,

bedenin korunmasını dinî bir sorumluluk olarak temellendirmektedir. Bu yaklaşım, bedeni sahibinin sınırsız tasarruf alanı olarak gören postmodern anlayıştan ayrılarak bedene yönelik müdahalelere ahlaki bir sınır çizmektedir. “Bilin ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övünme, mal ve evlâta bir çokluk yarışından ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibi ki bitirdikleri çiftçileri imrendirir, sonra kurumaya yüz tutar, bir de bakarsın ki sararmıştır, ardından da çerçöp haline gelmiştir. Ahirette ise ya çetin bir azap yahut Allah’ın bağışlaması ve hoşnutluğu vardır. Dünya hayatı sadece aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir” (*Kur’an-ı Kerim meali*, t.y., Hadîd 57/20). Ayette dünya hayatının “gösteriş” ve “övünme” ile nitelenmesi ve geçiciliğinin vurgulanması, postmodern tüketim kültürünün bedeni bir gösteri ve statü nesnesine dönüştüren mantığıyla doğrudan bir karşıtlık oluşturmaktadır. Baudrillard’ın (2017) tüketim toplumunda bedenin ruhun yerini aldığı yönündeki tespitine karşılık ayet, bedensel ve dünyevi olanı uhrevi bir anlam hiyerarşisi içine yerleştirmektedir.

İslam, bedenle son derece yakın ve hassas bir ilişki içindedir. Bu ilişkinin dengesinin bozulması, bireyin dini ilişkilerinin de bozulmasına yol açabilir. Burada, birbirine içkin bir anlam sürecinden de söz edilmektedir. Bu süreçte, beden ruh ve olumlu tutumlar olmadan değersiz ve anlamsız olarak kabul edilmektedir. Ruh, bedene anlam ve değer kazandıran bir özdür, bilinç, bedeni "iyi tavırlar"la donatarak onun değerini ve önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, "Ameller niyetlere göredir" hadisi de bu ilişkinin bir delili olarak değerlendirilmektedir (Hıdır, 2011). İslam teolojisinde beden, mülkiyet değil emanet anlayışı çerçevesinde ele alınır ve mahremiyet ilkeleri aşkın iradeye dayandırılır (Şişman, 2013). Bu bakış açısından bedensel sınırların belirlenmesi, bireysel tercihe değil ilahi iradeye ait bir alan olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, İslam’ın beden ve ruh arasındaki dengeye verdiği önem, ibadetler ve ritüeller aracılığıyla somut bir biçimde ortaya konmaktadır. Örneğin, namaz, oruç ve hac gibi ibadetler hem bedensel hem de ruhsal disiplini gerektiren uygulamalardır. Bu ibadetler, bedenin fiziksel eylemleriyle ruhun niyet ve samimiyetinin bir araya gelmesini sağlayarak bireyin manevi gelişimini destekler. Ayrıca, İslam’da bedenin korunması ve sağlığın muhafaza edilmesi, dini bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, sağlıklı yaşam tarzı ve bedenin temizliği, İslam hukukunda önemli bir yer tutar. Örneğin, abdest ve gusül gibi temizlik ritüelleri, bedenin maddi ve manevi temizliğini sağlar. Namaz vakitleri, oruç ve abdest gibi pratikler, bedenin zamanını ve gündelik ritmini düzenlemesi bakımından Foucault’nun (2012) çözümlediği modern disiplin ve gözetim teknikleriyle biçimsel bir benzerlik taşımaktadır. Ancak modern disiplin bedeni üretkenlik ve toplumsal düzen için düzenlerken, İslami disiplin bedeni kulluk bilinci ve manevi arınma için düzenlemektedir. Benzer şekilde Turner’ın

(1992) gösterdiği gibi diyet pratikleri tarihsel süreçte dinî çilecilikten seküler tıbbi söyleme taşınmıştır; oruç da beslenmenin sınırlandırılması bakımından çağdaş diyet kültürünü çağrışırsa da estetik bir hedefe değil ilahi rızaya yöneldiği için anlam bakımından ondan ayrılmaktadır.

Karşılaştırma eksenleri açısından bakıldığında İslam’da bedenin ontolojik statüsü emanet kavramıyla belirlenmektedir. Şişman’ın (2013) “emanetten mülke” geçiş olarak nitelediği dönüşüm bu noktada belirleyicidir: Modern biyopolitika bedeni devletin ve üretimin kaynağı olarak, postmodern tüketim kültürü ise bireyin sınırsızca tasarruf edebileceği bir mülk olarak konumlandırırken İslami yaklaşım bedenin asıl sahibini Allah olarak görmektedir. Bu nedenle bedene ilişkin otoritenin kaynağı ne devlet ne piyasa ne de yalnızca bireyin arzusudur; aşkın iradedir. Mahremiyet ilkesi de bu bağlamda postmodern dönemin teşhire dayalı beden kültürüyle (Tekin, 2018) belirgin bir karşıtlık oluşturmakta ve bedenin metalaştırılmasına karşı koruyucu bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte dinî normların da bedeni düzenleyen ve iktidar ilişkilerini yeniden üreten bir işlev gördüğü (Kara, 2012) göz ardı edilmemelidir.

4.2. Musevilikte Bedene Bakış

Musevilik, Hz. Musa’ya atıfta bulunularak adlandırılan bir dindir ve bazen Yahudilik, bazen de İbrani ve İsrailoğulları gibi terimlerle ifade edilmektedir (Canatan, 2011b).

“RAB Tanrı Adem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluşunu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu. (...) RAB Tanrı Adem’e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem’e getirdi. Adem, «İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir» dedi, «Ona ‘Kadın’ denilecek, çünkü o adamdan alındı.» Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Adem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı.” (*Kutsal Kitap*, t.y., Yaratılış 2:7, 21–25).

Musevilikte beden anlayışı, Tanrı’nın insanı topraktan yaratması ve yaşam soluşunu üflemesiyle Adem’in yaşayan bir varlık olması temelinde şekillenir. Yaratılışta ifade edilen bu süreç, bedenin ilahi bir kökeni olduğuna işaret eder. Beden, Tanrı’nın doğrudan müdahalesiyle oluştuğundan kutsal ve değerlidir.

Âdem ve Havva’nın çıplak olmalarına rağmen utanç duymamaları, bedenin başlangıçta masum ve saf olduğunu, günah kavramının henüz bedenle

ilişkilendirilmediğini gösterir. Yahudilikte beden, Tanrı'nın yaratıcı gücünün bir tezahürü olarak görülür ve bedenin değeri, onun ilahi bir amaç doğrultusunda yaratılmış olmasından kaynaklanır (Hezser, 2024).

Musevilikte beden, iyi ameller için bir araç olarak değerlendirilir. Bu ameller, ruha liyakat kazandırır. Bu düşünce, insanlık tarihinin başlangıcında, Tanrı'nın ilk insana 'Adam' (toprak) ismini vermesiyle ifade edilmiştir. Tanrı bu isimle, fanî insanın tüm diğer yaratıklar gibi fiziksel ve dünyevi bir öze sahip olduğunu belirtir (Vali, 2015).

Bu araçsal değer, Musevilikte bedenin dinî yükümlülüklerin (mitzvot) yerine getirildiği asli alan olmasıyla somutlaşmaktadır. Beslenmeyi düzenleyen kaşerut kuralları, bedenin ritüel temizliğine ilişkin hükümler, Şabat'ta çalışmanın yasaklanması ve Tanrı ile yapılan ahdin bedensel işareti olarak kabul edilen sünnet (*Kutsal Kitap*, t.y., Yaratılış 17:11), dinî kimliğin doğrudan beden üzerinde kurulduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Musevilik, bedeni dünyevi olandan kaçışın değil, kutsallığın gündelik hayat içinde gerçekleştirildiği bir alan olarak konumlandırmaktadır.

Musevilikte bedenin ilahi yaratılışın bir parçası olarak görülmesi, modernitenin işlevsel ve postmodernitenin metalaştırıcı beden anlayışlarına karşı alternatif bir bakış açısı sunar. Bedenin ilahi amaçla ilişkilendirilmesi, onun tüketim ve gösteri nesnesine indirgenmesini sınırlar. Karşılaştırma eksenleri açısından değerlendirildiğinde Şabat, bedeni haftanın belirli bir gününde üretim sürecinden çekerek modern dönemin bedeni kesintisiz bir emek gücü olarak gören anlayışına karşı dinî bir sınır çizmektedir. Kaşerut kuralları beslenmeyi denetlemesi bakımından çağdaş diyet pratiklerini çağrıştırırsa da bu denetimin amacı estetik bir ideal değil, ahde sadakattir. Sünnet ise bedeni kolektif ve kuşaklar arası bir kimliğin taşıyıcısı kılarak postmodern dönemde bireysel tercihle sürekli yeniden tasarlanan beden anlayışından ayrılmaktadır.

4.3. Hristiyanlıkta Bedene Bakış

Hristiyanlık, mensuplarının sayısı bakımından dünyanın en büyük dini olup, günümüzde Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliseleri gibi üç büyük mezhebin yanı sıra daha küçük ölçekli birçok mezhep veya tarikata dayalı çeşitli cemaatlere bölünmüş durumdadır. Doktrinel kaynakları dikkate alındığında, Hristiyanlık her şeyden önce İsa Mesih anlayışı üzerine temellenen bir inanç sistemine sahiptir. Ana teması Yeni Ahit'te (Ahd-i Cedid) bulunan bu inanca göre, İsa Mesih hem Tanrı'nın oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır (Demirci, 1998). Hristiyanlar,

Yahudilerden farklı olarak, yaratılış öyküsünü ve insanın düşüşünü özgün bir şekilde yorumlamaktadır. Bu inanca göre, insanlığın ilk günahı işlemesi büyük ve hayati bir hata olarak kabul edilir. İlk insanın işlediği bu günah, sadece onunla sınırlı kalmamış, aynı zamanda sonraki nesillere de aktarılmıştır. Hristiyan geleneğinde kilisede gerçekleştirilen vaftiz töreni, dünyaya yeni gelen çocukları bu orijinal günahtan arındırma amacını taşımaktadır (Canatan, 2011b).

Bu doktrin, Hristiyanlıkta bedenın konumunu doğrudan belirlemektedir. Beden, topraktan yaratılan bir parça olarak, arzular ve hazlar barındıran bir yapı olup ruhun yükselme ve arınma talebini engelleyici görülür. Bu sebeple Hristiyanlık, bedene çileci bir perspektifle yaklaşır ve arınmanın yolu olarak bedenın arzularından uzaklaştırılmasını ve terbiye edilmesini önerir. Ölüm ise günahkâr ve hazzı bedenden kurtuluş olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, beden sürekli denetlenmesi gereken bir nesne olarak kabul edilir (Özbudun, 2015). Hristiyanlıkta küçümşenen beden, hakikate ulaşmanın önündeki bir engel olarak değerlendirilmiştir (Martı, 2009).

Hristiyan teolojisinde bedenın diriliş ve ebedi yaşam inancı da merkezi bir yer tutar. Hristiyanlık, ahirette ruh ve bedenın birleşerek Tanrı'nın huzurunda ebedi bir yaşam süreceğine inanır. Bu inanç, bedenın geçici dünyevi varlığının ötesinde, nihai kurtuluş ve ebedi mutluluğa ulaşmak için ruhsal ve bedensel disiplinin önemini vurgular. Bu nedenle, Hristiyan pratiğinde bedenın denetimi, ruhın arınması ve nihai kurtuluşa ulaşma yolunda bir araç olarak görülür. Öte yandan Hristiyan geleneği bedeni yalnızca olumsuzlamaz; Pavlus'un mektuplarında bedenın Kutsal Ruh'un tapınağı olduğu ve insanın bedeni üzerinde mutlak bir sahiplik iddia edemeyeceği vurgulanır (*Kutsal Kitap*, t.y., 1 Korintliler 6:19–20). Bu çerçevede Hristiyanlığın beden anlayışı, bir yandan çileci bir mesafeyi, öte yandan diriliş ve tapınak tasavvurları aracılığıyla bedene atfedilen kutsallığı birlikte barındıran ikircikli bir yapı arz etmektedir.

Karşılaştırma eksenleri açısından Hristiyanlığın çileci beden anlayışı, bedeni haz ve tüketim odaklı bir estetik nesnesine dönüştüren postmodern kültüre karşı manevi bir eleştiri sunmaktadır. Baudrillard'ın (2017) tüketim toplumunda bedenın bir kurtuluş nesnesine dönüştüğü yönündeki tespiti dikkate alındığında, Hristiyan teolojisinde kurtuluşun bedenın estetik olarak mükemmelleştirilmesinde değil, arzularının terbiye edilmesinde ve dirilişte arandığı görülmektedir. Bedenın Kutsal Ruh'un tapınağı olarak tanımlanması da İslam'daki emanet anlayışına benzer biçimde bedenın bireyin sınırsız mülkü olmadığını ima etmekte ve postmodern sahiplik anlayışıyla çelişmektedir. Öte yandan Hristiyan çileciliği ile modern disiplin arasında tarihsel bir süreklilik de

bulunmaktadır; dinî beden disiplinleri günümüzde spor, diyet ve wellness kültürü gibi pratikler içinde seküler bir dille yeniden üretilmektedir (Turner, 1992).

4.4. Karşılaştırmalı Değerlendirme: Modern, Geç Modern, Postmodern ve Dinî Beden Anlayışları

Yöntem bölümünde belirlenen beş eksen üzerinden yapılan karşılaştırma, modern, geç modern ve postmodern beden anlayışları ile semavi dinlerin beden tasavvurları arasındaki benzerlik ve farklılıkları daha görünür kılmaktadır. Tablo 1, bu karşılaştırmanın özetini sunmaktadır.

Tablo 1

Modern, geç modern, postmodern ve semavi dinî beden anlayışlarının karşılaştırılması

Karşılaştırma eksen	Modern	Geç modern	Postmodern	Semavi dinler
Bedenin statüsü	Üretken bilimsel nesnesi	makine; bilginin kimlik projesi	Düşünsel Akışkan, yeniden üretilebilir imaj ve gösterge	Yaratılmış varlık: emanet (İslam), ilahi eser (Musevilik), Kutsal Ruh'un tapınağı (Hristiyanlık)
Otoritenin kaynağı	Devlet, tıp ve bilim (biyoiktidar)	Uzman sistemleri ve bireyin kendisi	Piyasa, medya ve bireysel arzu	Aşkın irade, kutsal metin ve dinî gelenek
Disiplinin amacı ve mekanizması	Üretkenlik ve düzen; gözetim	Sağlık ve risk dışsal yönetimi; denetim	Haz, görünürlük ve imaj; baştan çıkarma	Arınma, ahlaki olgunlaşma ve kurtuluş; ibadet ve ritüel
İdeal beden	Sağlıklı, üretken, "normal" beden	Fit, kendini yöneten beden	Genç, ince, estetik ve sürekli yenilenen beden	Temiz, iffetli, ölçülü ve ibadete hazır beden
Tüketimle ilişki	Üretim öncelikli; tüketim ikincil	Yaşam tüketimi	Beden en değerli tüketim nesnesi	İsraf ve gösterişe karşı ölçülülük

Not: Tablo, çalışmada incelenen kaynaklardan hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1'de görüldüğü üzere üç semavi din, bedeni yaratılmış ve aşkın bir amaca yönelmiş bir varlık olarak görme bakımından ortak bir zemine sahiptir; ancak bu zemin üzerinde farklı vurgular geliştirmektedir. İslam, emanet kavramı ve beden-ruh dengesi üzerinden ölçülü bir yaklaşım benimserken Musevilik, bedeni dinî yükümlülüklerin gündelik hayatta yerine getirildiği ve kolektif kimliğin taşındığı

bir alan olarak olumlamaktadır. Hristiyanlık ise ilk günah doktrini nedeniyle bedene daha çileci bir mesafeyle yaklaşmakla birlikte, diriliş ve tapınak tasavvurlarıyla bedene eskatolojik bir değer de atfetmektedir. Dolayısıyla semavi dinlerin beden anlayışını tek tip bir “dinî beden” kategorisine indirgemek mümkün değildir.

Dinî ve modern yaklaşımlar karşılaştırıldığında, her ikisinin de bedeni disipline edilmesi gereken bir alan olarak gördüğü dikkat çekmektedir. Modern çağda tıp, hukuk ve hijyen uygulamaları gibi seküler kurumlar bedeni nesnel bir inceleme ve düzenleme konusu hâline getirirken semavi dinler bedeni ibadet ve ritüel pratikler aracılığıyla yönlendirmiştir. Ne var ki iki yaklaşım disiplinin amacı bakımından ayrılmaktadır: Modern disiplin üretkenlik, sağlık ve toplumsal düzeni hedeflerken dinî disiplin arınma, ahlaki olgunlaşma ve uhrevi kurtuluşu amaçlamaktadır. Geç modern dönemde denetimin bireye içselleşmesi, dinî gelenekteki nefis terbiyesi ve öz-denetim pratikleriyle biçimsel bir benzerlik taşısa da bu öz-denetimin referansı aşkın bir irade değil, bireyin kendi kimlik projesidir.

Postmodern beden anlayışıyla karşılaştırıldığında ise daha keskin bir ayrışma ortaya çıkmaktadır. Baudrillard’ın (2017) tüketim toplumunda bedenin kutsallaştırıldığı yönündeki tespiti, kutsallık kategorisinin ortadan kalkmadığını, aksine dünyevi bir içerikle yeniden üretildiğini göstermektedir. Semavi dinlerde bedenin kutsallığı onun aşkın bir kaynağa ait olmasından gelirken postmodern kültürde bu kutsallık bedenin görünürlüğünden, gençliğinden ve piyasa değerinden türemektedir. Emanet, ilahi eser ve tapınak tasavvurları, bedenin sahibinin yalnızca birey olmadığını vurgulayarak postmodern “bedenim bana aittir” anlayışına ve bedenin metalaştırılmasına karşı eleştirel bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte dinî normların da bedeni düzenleyen ve kimi zaman özellikle kadın bedeni üzerinde denetim kuran bir işlev gördüğü (Karakaya, 2021; Z. Kara, 2012) dikkate alındığında, bu karşılaştırmanın dinî beden anlayışını idealize etmeden farklı otorite biçimlerinin beden üzerindeki etkisini görünür kılmaya yönelik olduğu belirtilmelidir.

SONUÇ

Bu çalışmada bedenin modern, geç modern ve postmodern dönemlerdeki dönüşümü ile semavi dinlerin beden tasavvurları, doküman incelemesine dayalı kuramsal karşılaştırmalı bir analizle beş eksen üzerinden ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, bedenin anlamını belirleyen temel değişkenlerin bedene ilişkin otoritenin kaynağı ve disiplinin amacı olduğunu göstermektedir.

Modern dönemde beden, aydınlanma, bilim ve sanayileşmenin etkisiyle devletin ve tıp kurumlarının rasyonel bakış açısıyla dışarıdan denetlenen, sınıflandırılan ve üretkenlik doğrultusunda disipline edilen işlevsel bir yapıya dönüşmüştür. Geç modern dönemde bu dışsal denetim büyük ölçüde içselleşmiş; beden, bireyin uzman bilgisine dayanarak sürekli izlediği ve düzenlediği düşünümsel bir kimlik projesi hâline gelmiştir. Postmodern dönemde ise beden, katı disiplin mekanizmalarından ve rasyonel özdenetimden çok tüketim, haz, temsil ve imaj ekseninde anlam kazanan esnek ve sürekli yeniden üretilebilir bir göstergeye dönüşmüştür. Kısacası modernite bedeni “üretim ve disiplin”, geç modernite “öz-denetim ve kimlik”, postmodernite ise “tüketim ve imaj” ekseninde nesneleştirmektedir. Genç kalma, fit olma ve ideal bedene ulaşma gibi dayatmalar, geç modern öz-denetimin postmodern tüketim kültürüyle birleştiği noktayı temsil etmektedir.

Semavi dinler açısından ise beden, bu üç dönem anlayışının hiçbirine tam olarak indirgenemeyen bir konuma sahiptir. İslam’da emanet, Musevilikte ilahi eser ve dinî yükümlülüklerin alanı, Hristiyanlıkta ise hem terbiye edilmesi gereken hem de dirilişe ve kutsallığa yazgılı bir varlık olarak tanımlanan beden, otoritesini aşkın bir kaynaktan almaktadır. Bu durum, dinî beden anlayışlarını modern ve postmodern anlayışlardan ayıran temel farktır.

Karşılaştırmalı bulgular üç temel sonuca işaret etmektedir. Birincisi, dinî ve modern yaklaşımlar bedeni disipline etme bakımından benzeşmekte, ancak disiplinin amacı bakımından ayrılmaktadır: Modern disiplin üretkenlik ve düzeni, dinî disiplin ise arınma ve kurtuluşu hedeflemektedir. İkincisi, geç modern özdenetim ile dinî öz-denetim pratikleri arasında biçimsel bir benzerlik bulunmakla birlikte, birincisinin referansı bireyin kimlik projesi, ikincisinininki ise aşkın iradedir. Üçüncüsü, postmodern kültür bedeni kutsallaştırmayı sürdürmekte, ancak bu kutsallığı aşkın bir kaynaktan değil, bedenin görünürlüğünden ve piyasa değerinden türetmektedir. Bu bağlamda dinî geleneklerdeki emanet, ilahi eser ve tapınak tasavvurları, bedenin metalaştırılmasına karşı eleştirel bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte dinî normların da beden, özellikle kadın bedeni üzerinde denetim kuran bir işlev gördüğü göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu karşılaştırma bir idealleştirme değil, farklı otorite biçimlerinin beden üzerindeki etkisini görünür kılma çabası olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak beden, hiçbir dönemde yalnızca biyolojik bir varlık olarak kalmamış; tarihsel bağlam, dinî inanç ve sosyo-ekonomik yapılar tarafından sürekli yeniden tanımlanmıştır. Çalışma kuramsal nitelikte olduğundan, ileride yapılacak araştırmaların farklı dinî topluluklara mensup bireylerin beden

algılarını ve tüketim kültürüyle ilişkilerini saha verileriyle incelemesi, burada ortaya konan karşılaştırmalı çerçevenin sınanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca dijital filtrelerin, sanal kimliklerin ve sanal bedenlerin beden algısı üzerindeki etkilerinin dinî ve seküler perspektiflerden araştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aktay, Y. (1997). *Body, text, identity: The Islamist discourse of authenticity in modern Turkey* (Tez No. 62821) [Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Aktay, Y. (2003). İktidarın nesnesi ve kaynağı olarak beden ve kimlik politikaları: Kamusal alan tartışmalarına bir dipnot. *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, 1(2), 17–23.
- Aras, K. (2022). Bir bedenin neler yapabileceğini bilmiyoruz? A. Gültekin (Ed.), *Beden felsefesi* içinde (ss. 1–34). Paradigma Akademi.
- Aslan, S., & Yılmaz, A. (2001). Modernizme bir başkaldırı projesi olarak postmodernizm. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 93–108.
- Aydın, M. (2014). *Moderniteye dışarıdan bakmak* (2. baskı). Açılım Kitap.
- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim toplumu: Söylenceleri/yapıları* (9. basım; N. Tural & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Modernlik ve müphemlik* (2. basım; İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Best, S., & Kellner, D. (2016). *Postmodern teori: Eleştirel soruşturmalar* (3. basım; M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 219–244.
- Bingöl, O. (2017). Bedenin sosyolojisi: Nasıl? Niçin? *Mavi Atlas*, 5(1), 86–96.
- Bowen, G. A. (2009). *Document analysis as a qualitative research method*. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
<https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bury, M. (2013). *Health and illness in a changing society*. Routledge.
- Canatan, K. (2011a). Beden sosyolojisi. K. Canatan (Ed.), *Beden sosyolojisi* içinde (ss. 15–20). Açılım Kitap.

Bedene Bakış: Modern ve Postmodern Dönem ile Semavi Dinlerin Beden Perspektifleri

- Canatan, K. (2011b). Profetik dinlerde “dünya” ve “beden”in değeri: Karşılaştırmalı bir yaklaşım. K. Canatan (Ed.), *Beden sosyolojisi* içinde (ss. 191–215). Açılım Kitap.
- Cirhinlioğlu, Z., & Cirhinlioğlu, F. G. (2011). Postmodern sağlığın yükselişi ve düşüşü. K. Canatan (Ed.), *Beden sosyolojisi* içinde (ss. 395–413). Açılım Kitap.
- Çalık, D. (2021). Postmodern dönemde tüketim ve marka imajı. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (8), 124–144.
- Dağtaş, B. (2003). *Reklamı okumak*. Ütopya Yayınevi.
- Demir, S. T. (2019). *Ten medeniyeti: Modern kültürde beden ve ötesi* (2. baskı). Açılım Kitap.
- Demir, T. (2018). Kutsaldan sekülere değişen beden algısı. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(20), 311–325.
- Demirci, K. (1998). Hristiyanlık. *TDV İslâm ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hiristiyanlik>
- Demirel, S., & Yegen, C. (2015). Tüketim, postmodernizm ve kapitalizm örgüsü. *İlef Dergisi*, 2(1), 115–138.
- Demirörs, F. (2021). Dini inançlar bağlamında insanın anlam ve değeri. *Genç Mütefekkirler Dergisi*, 2(2), 307–351.
- Ersöz, A. G. (2010). Tüketim toplumunda “sıfır beden” söylemi: Neden ve sonuçları üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(2), 37–53.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü* (3. basım; I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Fukuyama, F. (1993). *Tarihin sonu mu?* (Y. Kaplan, Çev.). Rey Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel-kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Say Yayınları.
- Giet, S. (2006). *Özgürleşin! Bu bir emirdir* (İ. Engindeniz, Çev.). Dharma Yayınları.
- Gill, R., Henwood, K., & McLean, C. (2005). Body projects and the regulation of normative masculinity. *Body & Society*, 11(1), 37–62.
- Gürbilek, N. (1998). *Vitrinde yaşamak*. Metis Yayınları.

- Harman, Ö. F. (1996). Günah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 14, ss. 278–279). TDV Yayınları.
- Hezser, C. (2024). Attitudes toward the body. In C. Hezser (Ed.), *The Routledge handbook of Jews and Judaism in late antiquity* (pp. 216–228). Routledge.
- Hıdır, Ö. (2011). Kur'an ve Sünnet'te beden-inanç ilişkisi. K. Canatan (Ed.), *Beden sosyolojisi* içinde (ss. 217–232). Açılım Kitap.
- Kanlıoğlu, A. (2018). Bir savaş alanı olarak beden: Bedenin moda ve fotoğraf kavramları dolayımı ile metalaştırılmasına eleştirel bir bakış. *Akdeniz İletişim*, (30), 9–30.
- Kara, O. (2017). Tüketim kültürü nesnesi olarak “beden” ve tarihsel değişimi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 179–195.
- Kara, Z. (2012). Günahkâr bedenlerden referans bedenlere: İslam'da beden algısı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(3), 31–56.
- Karakaya, H. (2021). Dinlerin beden algısı ve kadın bedeninin denetimi. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 1–22.
- Kur'an-ı Kerim meali. (t.y.). *Diyanet İşleri Başkanlığı*. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Kutsal Kitap*. (t.y.). BibleServer. <https://www.bibleserver.com>
- Lefebvre, H. (2013). *Modern dünyada gündelik hayat* (3. baskı; I. Gürbüz, Çev.). Metis Yayınları.
- Martı, H. (2009). Hz. Peygamber'in hadislerinde bir değer simgesi olarak beden ve mahremiyeti. *Marife*, 9(2), 9–23.
- Okumuş, E. (2009). Bedene müdahalenin sosyolojisi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (2), 1–15.
- Okumuş, E. (2011). Bedene müdahalenin sosyolojisi. K. Canatan (Ed.), *Beden sosyolojisi* içinde (ss. 45–65). Açılım Kitap.
- Opp, J. W. (2005). *The lord for the body: Religion, medicine, and Protestant faith healing in Canada, 1880–1930*. McGill-Queen's University Press.
- Ördem, Ö. A. (2018). Bryan S. Turner'ın kuramı çerçevesinde kadın, beden ve toplum. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 2556–2573.

- Özbolat, A. (2011). Postmodern dönemde bedenin tüketim temelinde yeniden inşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 317–334.
- Özbudun, S. (2015). Dinler, İslam ve kadın bedeni. F. Z. Fidan & D. Alptekin (Ed.), *Kadın bedeni ve istismarı* içinde. Opsiyon Yayınları.
- Öztürk, A. (2012). Eril bedenselleşme: Hegemonik erkek bedeninin inşası. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 39–53.
- Shilling, C. (1993). *The body and social theory*. Sage Publications.
- Slattey, M. (2010). *Sosyolojide temel fikirler* (4. baskı; Ö. Balkız, G. Demiriz, H. Harlak, C. Özdemir, Ş. Özkan, & Ü. Tatlıcan, Çev.). Sentez Yayıncılık.
- Şişman, N. (2013). *Emanetten mülke: Kadın, beden, siyaset* (3. baskı). İz Yayıncılık.
- Taylor, C. (2006). *Modern toplumsal tahayyüller* (H. Koyukan, Çev.). Metis Yayınları.
- Tekin, F. (2016). Geleneksel dönemden post-modern döneme beden anlayışının değişimi. *Electronic Turkish Studies*, 11(2), 1153–1172.
- Tekin, F. (2018). Bedenin teşhiri: Dile gelen bedenden duyuma gelen bedene. *Sosyoloji Divanı*, (11), 133–146.
- Turner, B. S. (1992). *Regulating bodies: Essays in medical sociology*. Routledge.
- Vali, S. E. (2015). Yahudi bakış açısıyla, fiziksel dünyamızda vücut ve güzellik. *Şalom*. <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-97632>
- Wallace, R. A., & Wolf, A. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (L. Elburuz & R. Ayas, Çev.). Doğubatı Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: The human body is more than a biological organism; it is a phenomenon shaped by social, cultural, and ideological constructs. This study examines how the meanings attributed to the body have changed across the modern, late modern, and postmodern periods and how these meanings relate to the understandings of the body in the three Abrahamic religions: Islam, Judaism, and Christianity. Rather than presenting religious doctrines and secular theories

side by side, the study aims to relate them systematically and to reveal the power relations, identity dynamics, and moral frameworks that shape bodily experience.

Since the 1980s, the sociology of the body has become one of the most dynamic fields of sociology, and the body has gained central importance in debates on identity, gender, health, and consumption. However, studies that bring sociological theories of the body into dialogue with religious perspectives remain limited. By comparing secular and religious understandings of the body within a common analytical framework, this study contributes to the sociology of the body and the sociology of religion.

Methodology: The study adopts a qualitative research approach and uses document analysis as its data collection technique; the data were analyzed through theoretical comparative analysis. Sources were selected according to three criteria: foundational theoretical texts on modernity, postmodernity, and the body (e.g., Foucault, Giddens, Bauman, Baudrillard, Shilling, and Turner); peer-reviewed or academically published Turkish and English secondary studies; and primary sacred texts (the Qur'an and the Bible) together with scholarly works in religious studies. The comparison was conducted along five axes: the ontological status of the body, the source of authority over the body, the purpose and mechanism of discipline, the ideal body, and the relationship with consumption. Qur'anic quotations follow the translation of the Presidency of Religious Affairs, and biblical quotations follow the Turkish translation on BibleServer.

Findings: In the modern period, the body is approached through a scientific and rationalist lens. In line with Foucault's analysis of power, the state, medicine, and productive institutions observe, classify, and discipline the body from the outside in the name of productivity and social order. In late modernity, this external control is largely internalized: drawing on Giddens's notion of reflexivity and Shilling's concept of the body project, the study shows that individuals continuously monitor and manage their bodies through expert knowledge on diet, exercise, health, and appearance. The ideals of staying young and fit mark the point at which internalized discipline meets the consumer market.

In the postmodern period, the body is no longer defined primarily by state control or rational self-regulation; it becomes a flexible and endlessly reproducible sign within consumption, image, and spectacle. Consumption shifts from material goods to symbolic identities, and the body becomes both consumer and consumed. Following Baudrillard, the study argues that the body is sacralized in consumer society, not in a religious sense but through commodification and aesthetic idealization. Media representations reinforce gendered expectations, particularly by targeting women with unattainable beauty standards.

In Islam, the body is understood as a divine trust (amanah) rather than personal property. Prayer, fasting, and ablution discipline the body for spiritual purification rather than productivity or aesthetics, and verses describing worldly life as display and boasting contrast sharply with the postmodern logic of turning the body into a spectacle.

In Judaism, the body is valued as a product of divine creation and as the primary site where the commandments (mitzvot) are fulfilled. Dietary laws, ritual purity, the Sabbath, and circumcision inscribe religious and collective identity on the body; the Sabbath, in particular, sets a religious limit to the modern view of the body as uninterrupted labor power.

In Christianity, the body is viewed with ambivalence. The doctrine of original sin associates the body with temptation and leads to an ascetic attitude, whereas the doctrines of resurrection and of the body as the temple of the Holy Spirit grant it eschatological value and imply that it is not the absolute property of the individual.

Conclusion and Discussion: The comparison reveals that the decisive variables shaping the meaning of the body are the source of authority over it and the purpose of discipline. Religious and modern approaches converge in disciplining the body but diverge in purpose: modern discipline aims at productivity and order, whereas religious discipline aims at purification and salvation. Late modern self-control resembles religious self-discipline in form, yet its reference point is the individual's identity project rather than a transcendent will. Postmodern culture continues to sacralize the body but derives this sacredness from visibility and market value. In this context, religious notions of trust, divine creation, and temple offer a critical framework against the commodification of the body, although religious norms also regulate bodies, particularly women's bodies.

Contemporary perceptions of the body therefore cannot be fully understood without considering both secular and religious narratives. Future empirical research on how members of different religious communities experience body image and consumer culture would help test the comparative framework proposed here.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek / Finansman Bilgileri

İlhan BİNGÖL

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanılmamıştır.